

CITESOVÉ EVERGREENY

CITES 50 – bilance, trendy, milníky

SBORNÍK ZE 12. ROČNÍKU SEMINÁŘE K PROBLEMATICE CITES

Bohuslavice, 14. a 15. června 2023

ORGANIZÁTOR SEMINÁŘE:

AOPK ČR, oddělení mezinárodní spolupráce

MÍSTO KONÁNÍ:

Penzion Hospodářský dvůr Bohuslavice, Bohuslavice 10, 588 56 Telč

DATUM KONÁNÍ:

14. a 15. června 2023

Seminář „CITESové evergreeny“ je organizován Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR (vědecký orgán CITES) za účelem propagace nových témat v oblasti Úmluvy o mezinárodním obchodu s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (CITES) v rámci širší odborné veřejnosti. Zároveň jsou hledána řešení u dlouhodobě diskutovaných problematik, které se již pomalu stávají evergreeny.

POŘADATELÉ:

Ing. Silvie Ucová

RNDr. Jan Plesník, CSc.

Mgr. Barbora Kaminiecká

Mgr. & Ing. Jakub Makal

a členové Odborné skupiny pro CITES při AOPK ČR

FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ:

Ministerstvo životního prostředí

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

CITES 50 – bilance, trendy, milníky

pořádá:	Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, vědecký orgán CITES
datum:	14.6. – 15.6. 2023
místo konání:	penzion Hospodářský dvůr, Bohuslavice u Telče, hospodarskydvur.cz
začátek semináře:	14.6. ve 12:00
konec semináře:	15.6. ve 13:00

14.6. středa

PROGRAM

12:00 – 13:30	<i>registrace (v Áčku), ubytování, možnost oběda (v restauraci)</i>
13:30 – 14:00	zahájení, úvodní slovo k tématu semináře
14:00 – 14:30	Jak CITES přišel na svět aneb každý začátek je těžký (ale někdy ne), Jan Plesník (AOPK ČR) <i>- Prezentace se zabývá okolnostmi sjednání úmluvy CITES a jejím vstupem v platnost a porovnává ji s ostatními mnohostrannými dohodami zaměřenými na ochranu biologické rozmanitosti a udržitelné využívání jejích složek.</i>
14:30 – 15:00	CITES v ČR včera a dnes, Jan Kučera (MŽP 1991 – 2013), Ondřej Klouček (MŽP) <i>- začátky CITES v ČR (Československu), výběr zajímavých momentů z pohledu implementace úmluvy CITES v ČR od prvopočátku do současnosti</i>
15:00 – 15:15	ČR jako chovatelská velmoc, Silvie Ucová (AOPK ČR) <i>- krátký exkurz do světa čísel ve spojení s chovanými citesovými druhy v ČR</i>
15:15 – 15:45	<i>přestávka na občerstvení</i>
15:45 – 16:30	Nezapomenutelné citesové kauzy, Pavla Říhová (CEVF, PŘF UK) <i>- případy, co nám utkvěly v paměti a poučení z nich</i>
16:30 – 16:40	NDF – citesový terminus technicus, Silvie Ucová (AOPK ČR) <i>- „Non-detriment finding“ jako základ regulace obchodu</i>
16:40 – 17:00	Od agamy po žraloka, Jakub Makal (AOPK ČR) <i>- 50 let zařazování druhů do příloh CITES</i>
17:00 – 17:15	S křížkem po funusu aneb druhy, které jsme nestihli zachránit; Barbora Kaminiecká (AOPK ČR) <i>- Vlastně naopak - příběhy druhů, které jsme zvládli v rekordním čase vyhubit. Příspěvek inspirovaný knihou Radka Malého - Atlas vyhubených živočichů.</i>
17:15 – 17:30	Vikuňa – od Inků po CITES, Dominika Formanová (CEFV, PŘF UK) <i>- Zachrání CITES, co španělští dobyvatelé málem vyhubili? A jak udržitelný je udržitelný rozvoj?</i>

- 17:30 – 18:00 **Welfare suchozemských želv aneb "všechno zlé je k něčemu dobré a naopak", Roman Zajíček (AOPK ČR), Eva Čermáková (VETUNI Brno)**
- *problematika odchovů, vývozů a dovozů suchozemských želv z pohledu jejich welfare*
- 19:00 *večeře formou rautu (v restauraci)*
- 20:00 – 21:00 **Příběh tygřice aneb od Šarloty k Malang, Jiří Hlásenský (ZOO Hodonín), Dominika Formanová (CEV, PŘF UK)**
- *Jak přistupovat k chovu a péči o zabavené tygří kotě a jaký bude jeho další osud?*

15.6. čtvrtek

PROGRAM

- 09:00 – 09:30 **Velké mačky na Slovensku - problém, ktorý pokračuje; Martina Blatnická (MŽP SR), Lucia Matejovičová a Zuzana Vranková (ŠOP SR)**
- *minulosť a súčasnosť chovu, legislativa, zavedené opatrenia, potrebné kontroly, vzájomná spolupráca, zvyšovanie verejného povedomia, posilnenie regionálnej a medzinárodnej spolupráce, záchytné centrum*
- 09:30 – 10:00 **Poptávka po ohrožených druhích, Pavla Říhová (CEV, PŘF UK)**
- *Proč je stále chceme a co všechno může naši „potřebu“ ovlivnit?*
- 10:00 – 10:15 **Vydra malá a její obliba v asijských zemích, Silvie Ucová (AOPK ČR)**
- *atraktivita malé vodní šelmy jako domácího mazlíčka, analýza obchodu*
- 10:15 – 10:45 **Zhodnocení téměř dekadu trvající ochrany přírody na Sumatře se zapojením místní komunity, Lucie Čižmářová (ZOO Olomouc)**
- *Kukang Program s podporou mnoha zoologických zahrad chrání outloně na Sumatře. To má dopad nejen na zvířata, ale i místní obyvatele.*
- 10:45 – 11:15 *přestávka na občerstvení*
- 11:15 – 11:30 **Ukradená divočina – 3. série a bilance úspěšné kampaně o ilegálním obchodu s chráněnými druhy, František Příbrský (ZOO Ostrava)**
- *síla zoologických zahrad v osvětě široké veřejnosti*
- 11:30 – 11:45 **Databáze obchodu s CITES druhy a další užitečné zdroje informací, Jakub Makal (AOPK ČR)**
- *Prostřednictvím CITES získáváme velké množství dat, z nichž většina je volně dostupná široké veřejnosti. Jak se k těmto datům dostat, k čemu nám tato data mohou být užitečná a na co si dát pozor při jejich interpretaci?*
- 11:45 – 12:00 **Exotičtí plazi volně po Brně, aneb co vše můžete potkat v parku :-)**
Roman Zajíček (AOPK ČR)
- *10 let zkušeností a spolupráce s PČR a MP Brno při odchycích exotických plazů na území města Brna*
- 12:00 – 13:00 **diskuze, ukončení semináře**

ÚVOD

12. ročník semináře CITESOVÉ EVERGREENY nemohl mít jiné téma než samotnou úmluvu CITES a její naplňování během uplynulých 50 let. Když byla Úmluva ve Washingtonu sepsána, psal se rok 1973. Letošní ročník semináře měl tedy podtitul **CITES 50 – bilance, trendy, milníky**.

Úvodní přednáška byla věnována samotným počátkům Úmluvy a atmosféře, ve kterých vznikala. Jako „retro“ vzpomínka z divokých devadesátek zazněl také v celku dobrodružný příběh o připojení České republiky (resp. tehdy ještě ČSFR) k CITES. Unikátní informace o začátcích CITES u nás přináší článek z roku 1992 publikovaný v Časopise Vesmír s názvem *CITES a černý obchod se zvířaty, Československo – ráj pašeráků?* a najdete jej jako přílohu tohoto sborníčku.

Na semináři jsme se dále věnovali představení ČR jako chovatelsky velmi významné země, nezapomenutelným citesovým kauzám, problematikou regulace obchodu, užitečným a dostupným zdrojům informací, zařazování druhů do příloh CITES, mnoha způsobů využití fauny a flory člověkem a dalším zajímavým tématům. Detailní program semináře a abstrakty prezentací najdete ve sborníčku.

CITES je stále aktuální. Se vzrůstající lidskou populací je tlak na přírodní zdroje ještě větší. Úmluva se snaží reagovat na nové situace a zařazuje na své seznamy také druhy, které jsou mezinárodně obchodované ve velkých objemech, jako jsou mořské druhy (např. žraloci) nebo tropické dřeviny. U vysoce cenných komodit (slonovina, nosorožčí rohy apod.), je popsáno spojení s teroristickými skupinami, jimž obchod s tímto zbožím slouží jako zdroj financování. Tomuto typu kriminality („wildlife crime“) je celosvětově věnována stále větší pozornost. Myšlenka regulovat obchod s živou přírodou je tak i po půl století více než aktuální.

Semináře se zúčastnilo celkem 45 posluchačů z řad státní správy v oblasti CITES (AOPK ČR, ČIŽP, MŽP), pracovníků zoologických zahrad v rámci UCSZOO a dalších odborníků.

Abstrakty jsou uvedeny v takovém pořadí, v jakém zazněly prezentace na semináři (dle programu).

Jak CITES přišel na svět aneb každý začátek je těžký (ale někdy ne)

JAN PLESNÍK

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

Prudký rozmach lidské civilizace po 2. světové válce, plným právem označovaný jako Velké zrychlení, se promítl také do stále sílícího tlaku člověka na životní prostředí. Jako reakce na zmiňovaný globální problém byly začátkem 70. let 20. století sjednány první mezinárodní mnohostranné úmluvy zabývající se některými aspekty péče o přírodní a krajinné dědictví. Patří mezi ně rovněž Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů (CITES). Text této normy mezinárodního práva připravila v roce 1969 vlivná nevládní Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN), která sdružuje i státy a vládní instituce. Na základě usnesení Konference OSN o životním prostředí člověka konané v červnu 1972 ve Stockholmu byla úmluva CITES dojednána 3. března 1973 v hlavním městě USA Washingtonu. Tento den se z rozhodnutí Valného shromáždění OSN od roku 2014 slaví jako Světový den planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů (World Wildlife Day). V platnost úmluva CITES vstoupila v červenci 1975, kdy ji ratifikovalo prvních deset zemí. Výhody CITES: (i) reaguje přímo na jednu ze tří v celosvětovém měřítku nejvýznamnějších hnacích sil změn biologické rozmanitosti (ii) téměř univerzální členství, konkrétně 183 zemí včetně USA ze 193 členských států OSN (iii) Příloha III – CITES není „globální diktát“ (iv) ve srovnání s jinými úmluvami malý počet výhrad smluvních stran (v) CITES má účinný mechanismus vymáhání z úmluvy vyplývajících závazků (zmrazení mezinárodního obchodu uskutečňovaného příslušnou smluvní stranou).

Cílem úmluvy není, jak se občas prezentuje jejími odpůrci, zakázat mezinárodní obchod, ale rozumně jej regulovat. Od vstupu CITES v platnost se v ní střetávají dvě koncepce, striktní ochrana bez výjimky nebo udržitelné využívání zdrojů za kontrolovaných podmínek. Naopak ze samé podstaty se přímo nezabývá ochranou a péčí o ekosystémy. Syndemie nemoci covid-19 vyvolala široké spektrum názorů včetně návrhu nejen mezinárodní, ale i vnitrostátní obchod s flórou a faunou a výrobky z nich zcela zakázat. Otázkou zůstávají pozitivní seznamy chovatelných živočichů, již platné nebo připravované v některých státech EU.

Začátky CITES v ČR (Československu) aneb jak jsme dvakrát přistoupili k Úmluvě

JAN KUČERA

MŽP - agenda CITES (1991 - 2013)

Autor (JK) vzpomínal na své působení v Odboru ochrany přírody MŽP, kam nastoupil v květnu 1991 a měl mimo jiné na starosti i Úmluvu CITES.

Jako jedna z posledních zemí v Evropě nebylo Československo v té době smluvní stranou a přesto bylo nutné vydávat permity pro zoo, cirkusy, chovatele, sokolníky a další obchodníky s chráněnou faunou a flórou, a to podle článku X Úmluvy. Tyto permity však nebyly příliš ochotně přijímány a Sekretariát CITES je často vůbec nedoporučil akceptovat pro jejich malou věrohodnost. Navíc se ukazovalo, že po pádu železné opony a otevření hranic po roce 1989 se Československo stávalo čím dál víc problematickou zemí při nelegálním obchodu s exempláři CITES.

Dřívější snahy o přístup k Úmluvě narážely na nesouhlas Ministerstva zahraničí, po sametové revoluci měly nově vzniklé úřady na ochranu ŽP jiné priority (nové zákony o ŽP a OP, nové národní parky, budování institucionálního zajištění OP atd.) a na překážku bylo i to, že zahraniční vztahy byly na úrovni federace (Zamini, Federální výbor pro ŽP), zatímco ochrana přírody byla na úrovni republik (v ČR MŽP, ČIŽP a ČÚOP-AOPK; v SR Komisia pre životné prostredie).

JK se v září 1991 zúčastnil školicího semináře v Dánsku, který pořádala Evropská komise ve spolupráci se Sekretariátem CITES. Seminář byl zaměřen na praktické aspekty provádění CITES v zemích EHS ale pozvány byly i ostatní evropské státy. JK jednal s dr. J.-P. LeDucem ze Sekretariátu o československém problému a bylo dohodnuto, že Sekretariát bude lobovat u čs. vlády.

Oficiální mise Sekretariátu CITES do Československa se uskutečnila koncem října 1991. Dr. LeDuc jednal s ministrem Vavrouškem (FVŽP), který pak koncem roku předložil čs. vládě návrh na přistoupení k Úmluvě. Ministerstvo zahraničí mělo sice námitky (před přijetím závazků regulujících mezinárodní obchod by měla být nejdříve příslušná národní legislativa), ale vláda nakonec dala souhlas a ve svém usnesení z ledna 1992 uložila ministru zahraničí zajistit přístup k CITES a vládám ČR a SR zajistit provádění Úmluvy.

Listinu o přístupu k CITES uložil čs. velvyslanec u vlády Švýcarské konfederace, depozitáře Úmluvy, dne 28.2.1992. Díky tomu mohl JK reprezentovat náš stát na 8. Konferenci smluvních stran CITES v Kjótu v březnu 1992, i když zatím jen jako pozorovatel, poněvadž Československo se stalo 114. smluvní stranou až po předepsané tříměsíční lhůtě, tj. 28.5.1992.

Aby byl proces našeho členství v CITES legislativně správně ukončen, bylo nutné zajistit zveřejnění ve Sbírce zákonů, na což se v „turbulentním“ roce 1992 málem

zapomnělo. Po červnových volbách došlo ke zrušení FVŽP, rozhodlo se o rozdělení Československa a při transformaci Federálního ministerstva zahraničí na nové české a slovenské úřady došlo k velké personální obměně včetně odchodu lidí, kteří měli přístup k CITES na starosti. Jen šťastnou náhodou informovala jedna pracovnice zanikajícího FVŽP o tomto problému JK a společně pak připravili příslušný materiál, který pak končící federální ministr zahraničí odeslal na poslední chvíli do Sbírký, kde bylo dne 16.12.1992, pár dní před zánikem Československa, zveřejněno Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 572/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin.

Díky tomu pak mohly oba nástupnické státy zařadit CITES na seznam mezinárodních dohod, ve kterých hodlaly pokračovat po zaniklém Československu. Obě republiky pak již nezávisle oznámily depozitorovi Úmluvy své následnictví (succession) v CITES a staly se tak novými stranami úmluvy od 1.1.1993.

CITES v ČR včera a dnes

ONDŘEJ KLOUČEK

oddělení mezinárodních úmluv, MŽP

V příspěvku byly krátce představeny následující zajímavé momenty důležité z pohledu implementace úmluvy CITES v ČR za období posledních 15 let.

1) Novela zákona č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy

Zákon č. 346/2009 Sb., který vstoupil v platnost 1. ledna 2010, díky celé řadě svých ustanovení, např. k prokazování původu a registraci exemplářů nebo náležitostí k internetovému obchodu s ohroženými druhy, významně zefektivnil naplňování úmluvy CITES v ČR.

2) Druh navržený Českou republikou v příloze CITES

České republika na základě podnětu z prostředí zoologických zahrad (UCSZOO) navrhla k zařazení do přílohy CITES II kozorožce kavkazského (*Capra caucasica*). Návrh byl nejprve v přípravné fázi podpořen na úrovni EU, která jej následně spolu s Gruzií předložila ke schválení na 17. zasedání konference smluvních stran CITES v JAR v roce 2016, návrh byl nakonec schválen konsensem.

3) CITES CoP19 v rámci CZ PRES

Bezesporu zajímavou, i když mnohdy náročnou, zkušeností byla pro českou delegaci koordinace přípravných jednání a vystupování za EU během 19. zasedání konference smluvních stran CITES, které se uskutečnilo v listopadu 2022 během českého předsednictví v Radě EU.

4) Metodické pokyny EU k obchodování s exempláři tygrů

České republice se spolu se Slovenskem povedlo na úrovni EU prosadit zpřísnění podmínek pro obchodování s exempláři tygrů odchovanými v zajetí. K tomu účelu byl ČR a SR navržen metodický pokyn Evropské komise, který doporučuje členským státům povolovat obchod s exempláři tygrů jen pro legitimní účely v zájmu ochrany druhu (např. chov v ZOO). Uvedený metodický pokyn platí od dubna 2023.

5) Národní akční plán pro potírání wildlife crime

Uvedený akční plán schválila vláda ČR v roce 2020 jako první národní strategický dokument uceleně zaměřený k boji proti nelegálnímu obchodu s ohroženými druhy. Obsahuje celkem 14 opatření, aktuálně probíhá jeho vyhodnocování a příprava námětů na jeho revizi.

6) Rozvoj IS Registr CITES

V posledních letech je kladen důraz na rozvoj služeb informačního systému Registr CITES, který slouží veřejnosti i orgánům státní správy ke snížení administrativní zátěže spojené s implementací CITES a související legislativy v oblasti obchodování s ohroženými druhy.

ČR jako chovatelská velmoc

SILVIE UCOVÁ

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

V CITES je aktuálně zařazeno 41 000 druhů rostlin a živočichů. Uvádí se, že za jeden rok se realizuje jeden milion transakcí v hodnotě několika miliard dolarů (cites.org). Obchoduje se se stovkami milionů exemplářů chráněných druhů ročně. V ČR je za jeden rok vydáno kolem 1200 povolení CITES (permitů), zhruba polovina jsou vývozy, polovina dovozy. V ČR je celá řada chovatelů i pěstitelů, většina transakcí je tedy se živými jedinci. Podle volně přístupné databáze CITES Wildlife Trade View (tradeview.cites.org/en) byla ČR za období let 2016 – 2022 mezi ostatními smluvními státy úmluvy v obchodu s živými jedinci živočichů na následujících příčkách:

Savci – 20. místo ve vývozu (vyvážíme především drápkaté opičky), 35. místo na dovozu.

Ptáci – 3. pozice ve vývozu (vyvážíme běžné druhy papoušků – rozely, neofémy, agapornisové), 65. pozice na dovozu (dovozy ptáků ze třetích zemí do EU jsou v souvislosti s ptačí chřipkou od roku 2005 výrazně omezeny).

Plazi – 18. místo ve vývozu (vyvážíme např. chameleony, felzумы, hroznýšovité hady, anakondy), 7. místo na dovozu (např. různé druhy varanů z indonéských odchoven).

Obojživelníci – 5. příčka ve vývozu (vyvážíme především různé druhy pralesniček), 16. příčka na dovozu.

Ze 184 smluvních stran máme v obchodu s živými jedinci živočichů poměrně významné postavení.

Podle Registru CITES (cites.mzp.cz) byly v letech 2008 – 2023 (červen) nejvíce vyváženi ptáci (64%) a plazi (32%) ze všech vývozů živých jedinců. Naopak nejvíce dováženou skupinou živočichů jsou plazi (85%) následovaní korálnatci (10%). Ročně je v ČR vydáno kolem 15 000 certifikátů CITES (výjimek), které umožňují obchod s exempláři z přílohy A (dle legislativy EU) v rámci Evropské unie. V ČR je aktuálně registrováno více než 150 000 jedinců z přílohy A a vybraných druhů z přílohy B. Přes dvě třetiny registrovaných živočichů tvoří želvy rodu *Testudo*.

Nezapomenutelné citesové kauzy

PAVLA ŘÍHOVÁ

Centrum environmentálních forenzních věd, PŘF UK

Některé případy, které jsme v České republice v rámci úmluvy CITES řešili, se skutečně zapsaly do povědomí všech zúčastněných a nedá se na ně zapomenout. V přednášce jsme si pár z nich připomněli. V divokých 90. letech v ČR operovala ruská mafie a ruští překupníci zvířat. Ve velkém pašovali amazoňany kubánské z Kuby či žaka přes Ukrajinu. Vozily se desetitisíce želv z Balkánu, vejce papoušků ve slipech, Češi si jezdili s inkubátorem na vejce až na ostrovy v Karibiku, kde vybírali vejce vzácných endemických amazoňanů. Autobusem se jezdilo do Maroka a zpátky se pašovala nejrůznější zvířata... S přelomem tisíciletí se metody vylepšily a pašování se stalo sofistikovanější – šlo o používání kurýrů, vymýšlely se stále nové metody úkrytů, začaly se padělat CITES dokumenty. V roce 2002 byla wildlife crime zařazena mezi skutkové podstaty trestných činů a už v roce 2004 byl u nás za pašování zvířat zatčen a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody 3 let první pachatel. Se vstupem do EU se radikálně změnila legislativa, ale kauz rozhodně nebylo. Některé závažné kauzy sice úplně dobře nedopadly, ale podařilo se rozkrýt i skutečné organizované skupiny jako např. při Operaci Lora.

NDF - citesový terminus technicus

SILVIE UCOVÁ

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

Smluvní státy by měli chránit ohrožené druhy před nadměrnou exploatací pro obchodní účely. Tak je to uvedeno v preambuli úmluvy CITES. Co je ale nadměrné využívání a co je ještě udržitelný obchod? Na tuto otázku by mělo dát odpověď dobře provedené tzv. NDF (Non-detriment findings) tedy „zjištění o neškodlivosti“. Je to postup, jakým je stanoveno, že dovoz nebo vývoz neohrozí druh na přežití. Pozitivní NDF znamená, že daná transakce (dovoz či vývoz) neohrozí populaci obchodovaného druhu ani jeho rozšíření. Bez pozitivního NDF pak není vydán citesový permit. Zhodnocení NDF je kompetencí vědeckých orgánů. Při odběrech jedinců z volné přírody je potřeba mít k dispozici celou řadu informací a umět vyhodnotit dopad odběru exemplářů. Jedná se o znalost biologie druhu, populaci, rozšíření, ohrožení, úrovní ochodu (legálního i nelegálního), managementu ochrany, úrovně monitoringu apod. Důležitá je výměna informací a mezinárodní spolupráce mezi vyvážejícími a dovážejícími státy. Dobrým informačním zdrojem je program CITES Virtual College (cites.org/eng/virtual-college), který je veřejně přístupný na oficiálních stránkách CITES. V aplikaci Non-detriment findings je možné nalézt řadu zpracovaných NDF k jednotlivým druhům nebo průvodce k jejich zpracování.

Od agamy po žraloka – 50 let zařazování druhů do příloh CITES

JAKUB MAKAL

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

V přílohách úmluvy CITES je seznam druhů rostlin a živočichů, které jsou do CITES zařazeny. Zatímco samotný text Úmluvy zůstal za 50 let její existence nezměněn, seznam druhů v přílohách se poměrně dynamicky měnil. Velké množství druhů do něj bylo přidáno nebo byla zpřísněna kategorie jejich ochrany, některé druhy byly naopak odebrány. V přednášce jsme se pokusili o srovnání příloh platných v roce 1977 (po 1. konferenci smluvních stran) a příloh, které jsou platné aktuálně (po 19. konferenci smluvních stran v roce 2022). Pro zjednodušení jsme se zaměřili na nejpřísnější stupeň ochrany – tedy na přílohu I.

Při nahlédnutí do přílohy I z roku 1977 (přílohy jsou dostupné na oficiálních stránkách úmluvy CITES www.cites.org) zjistíme, že některé významné skupiny organismů zde nebyly zastoupeny vůbec (např. paryby, hmyz, kaktusy), jiné zde byly zastoupeny v mnohem nižších počtech, než je tomu dnes (např. papoušci, ještěři, orchideje, vzácná tropická dřeva). K velkému nárůstu počtu druhů zařazených do přílohy I došlo u ptáků, plazů, bezobratlých a rostlin. Naopak, u obojživelníků a ryb se počty druhů příliš nezměnily.

Obecně lze konstatovat, že CITES byl ve svých začátcích zaměřen spíše na „vyšší“ organismy (zmiňme savce) a na obchod s živými jedinci. S postupem času se pozornost přesouvala také k „nižším“ organismům a k obchodu s komoditami. Důkazem může být velké množství druhů tropických dřevin a žraloků (kvůli obchodu s jejich ploutvemi) zařazených do příloh na poslední konferenci smluvních stran.

S křížkem po funusu aneb druhy, které jsme nestihli zachránit

BARBORA KAMINECKÁ

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

K vymírání druhů docházelo dávno před tím, než se na Zemi objevili první lidé. Vědci se domnívají, že až 99,9 % druhů, které na planetě Zemi během 3,5 miliard vznikly, jsou již vyhynulé. Proto by se mohlo zdát, že s vymíráním je to snadné – každý druh jednou vyhyne, je jen otázka kdy. Jenže Mezinárodní svaz ochrany přírody (IUCN) eviduje 834 taxonů vyhynulých mezi léty 1500 – 2015 a některé vyhynuly tak rychle, že jsme je stěží stačili zaznamenat. A u mnoha druhů, o které jsme navzdýcky přišli je příčina jasná – člověk a jeho počínání na této planetě. Přednáška byla inspirována knihou Atlas vyhubených živočichů od básníka, autora knih pro děti a překladatele (nikoliv biologa) Radka Malého. V knize jsou krásné ilustrace Jiří Grbavčice a Pavla Dvorského. Knížka vypráví příběhy čtyř desítek druhů, které jsme vyhubili svou bezohledností až hloupostí, někdy neznalostí a jindy kvůli předsudkům.

Vakovlk tasmanický a pes bojovný doplatili na svou zdánlivou podobnost s vlkem. Koroun bezzubý se svou mírumilovnou povahou a láskyplnou péčí o zraněné druhy nedokázal čelit lovcům déle než 27 let. Hejna holuba stěhovavého se zdála nekonečná, přesto byli během jednoho století vystříleni pro maso i zábavu. Endemické krysy na Vánočním ostrově byly vyhubeny nakaženými krysami obecnými, které na ostrov přivezl člověk. Stačilo k tomu pět let. Alka velká neuměla létat a její vejce byla pochoutkou. Ptáčka pokřovníka ostrovního vyhubila pravděpodobně jediná kočka jen rok po jeho objevení. Když se v roce 2005 rozhodlo o záchraně posledních delfínůvův čínských, už se žádní žijí nenašli... V těch příbězích není mnoho optimismu. A nepoučili jsme se, proto kvůli nám vymírají druhy dál. Ať už proto, že jim ničíme a zabíráme životní prostor nebo věříme v jejich zázračné léčivé schopnosti. Příběh smuhy (totoaby) a nejmenšího kytovce na světě sviňuchy kalifornské zřejmě nebude mít dobrý konec a na seznam vyhubených druhů brzy přibudou další položky.

Nelze se pak divit, že někteří lidé navrhnou netradiční řešení ochrany přírody a životního prostředí. Hnutí za dobrovolné vyhynutí lidstva požaduje, aby se lidé zdrželi rozmnožování, a tím způsobili postupné vyhynutí lidstva. Vzhledem k tomu, že v současnosti početnost lidí na planetě již patrně přesáhla 8 miliard, nemá hnutí příliš stoupenců.

Vikuňa – od Inků po CITES

DOMINIKA FORMANOVÁ

Centrum environmentálních forenzních věd, PŘF UK

Lamy jsou typická zvířata horských oblastí Jižní Ameriky. Od prvních počátků jsou lamy součástí lidské historie. Jejich domestikace začala už před 7-8000 lety. Člověk je choval pro maso, mléko a vlnu a používal jako nákladní zvířata. Největší rozkvět chovu lam proběhl ve 12. a 13. stol. za vlády Inků. Nejvzácnější a nejcennější byly lamy vikuňa (*Vicugna vicugna*). Za vlády Inků byly všechny vikuně majetkem vládnoucího rodu a byly chráněny zákonem. Španělská kolonizace, která v 16. stol. způsobila zánik Incké říše, zároveň vedla k počátkům hromadného vybíjení lam a zejména vikuní, jejichž vlna byla exportována do Evropy. V polovině 20. stol. se vikuně díky intenzivnímu lovu ocitly na pokraji vyhubení. Areálové státy, kde se dosud zbytky populací vikuní nacházely, začaly lov a obchod s vikuněmi zakazovat. V roce 1975 byla vikuňa zapsána na seznam ohrožených druhů mezinárodní úmluvy CITES do přílohy I.

Areálové státy následně změnily politiku a začaly vytvářet a realizovat plány na udržitelné využívání vikuní místními komunitami a na cílený management jejich populací. Vlna se začala získávat z živých zvířat a mezinárodní obchod byl povolen jen s takto získanou a certifikovanou vlnou a s výrobky z ní. Stavky vikuní začaly díky tomu stoupat a v současné době dosahuje populace vikuní už téměř půl milionu jedinců. Nicméně místním komunitám plyne z celkového výnosu využívání lam jen malý zlomek zisku a v areálových státech začíná výrazným způsobem narůstat pytláctví a nelegální obchod.

Welfare suchozemských želv aneb všechno zlé je k něčemu dobré a naopak

ROMAN ZAJÍČEK ¹⁾, EVA ČERMÁKOVÁ ²⁾

1) *Regionální pracoviště Jižní Morava, AOPK ČR*

2) *Veterinární univerzita Brno*

V pravěku teraristiky pouze želvy druhu *Agrionemys horsfieldi*, - sám ho pamatuji, 1975 v deseti letech. Jedinci vyorávání bránami na stepích, skladování až v půlmetrových vrstvách ve stájích -WELFARE ??? Dospělé, relativně odolný druh – takový „sovětský žigulík“, nic moc design, ale vydrží.

Po revoluci v roce 1990 vzestup chovatelství želv, pašování dospělých exemplářů z jihu Evropy. Do toho přijetí Washingtonské konvence u nás – dovoz již nelegální, snaha o rychlé legalizování dopašovaných zvířat. Tehdy byly fotky i čipy, čipy byly drahé, ale daly se předělávat ze zvířete do zvířete, mnoho chovatelů je proto preferovalo! Fotku plastronu dospělé želvy s jizvami a skvrnami nejde zaměnit, čip lze po úhynu libovolně aplikovat jakékoliv jiné

dopašované želvě a nikdo nepochybuje, že je to ta samá, pokud má podobnou velikost!

První větší odchovy u několika chovatelů v ČR, včetně *Asterochelys radiata* – tedy již ne žiguli, ale Ferrari. Přibývá odchovů včetně drahých druhů – pardálky, sulkáty, dentikuláty a celá řada dalších druhů, ale stále již v menším asi ještě občasně nelegální dovozy.

Tehdy jsme měli radost z toho, že odchovy se daří, každý zájemce o želvu může být uspokojen z domácí produkce a omezí se pašování, což se opravdu stalo. S nárůstem počtu odchovů ztrácelo pašování smysl – nejde v přírodě najít dostatek čerstvých mláďat. A dospělé želvy se hůře legalizovaly obzvláště po té, co jsme začali vyhrožovat kontrolami paternity odchovaných jedinců.

Problém fotek u mláďat – s růstem posun skvrn, nutnost zvířata stále přefocovat. Nastala změna – velké množství mláďat, nižší poptávka, pokles ceny, želva se stává dostupným petem, v tisícovce želv se velmi těžko přiřazují jedinci k registračním listům podle fotek, s růstem se skvrny mění. Začíná snaha čipovat co nejmenší mláďata a rychle je prodat.

Snaha množitelů prodat želvu co nejdřív má samé benefity:

1. Nemusím se o ni starat
2. Nemusím ji stále přefocovat
3. Nezabírá mi místo v teráriu, nemusím ji svítit
4. Pokud u kupujícího uhyne, svedu to na něj se slovy, že u malých se to stává i v přírodě a prodám mu další.
5. A doporučím mu čipování, nemusí chodit na přeregistraci fotek a ještě na čipování trhnou pár stovek za čip a aplikaci a pár stovek je v tisícovce želv hezký bonus! Kdyby měl prodejce za čipování někde na benzině „-JEN“ stovku, při tisícovce očipovaných želv je to 100.000,- Kč !!!

A tady se z pozitiva stalo negativum z pohledu welfare želv, které masivně hynou ať už následkem chovu v nevhodných podmínkách u nového majitele, nebo po neodborně – ale i odborně aplikovaném mikročipu do čtyřcentimetrového tělíčka. Takže masové množství odchovů želv umožnilo jejich prodej masovému množství zájemců, mnohdy s minimem znalostí péče o tak složitý druh, jakým želva chovatelsky je. Obzvláště, pokud se jedná o čerstvé mláďe. A tom, jak to pak vypadá s načipovanými mláďaty ve veterinární ambulanci byla druhá část prezentace.

Veľké mačky na Slovensku – problém, ktorý pokračuje

MARTINA BLATNICKÁ ¹⁾, LUCIA MATEJOVIČOVÁ, ZUZANA VRÁNKOVÁ ²⁾

1) odboru regulácie obchodu s ohrozenými druhmi, MŽP SR

2) vedecký orgán CITES, ŠOP SR

V Slovenskej republike sa za posledné roky podarilo sprísniť legislatívu v oblasti ochrany exemplárov. Od 1.12.2020 Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky (MŽP SR) obmedzilo vydávanie povolení na vývoz a opätovný vývoz a udeľovanie výnimiek zo zákazu komerčných činností pre vybrané druhy veľkých mačkovitých šeliem. Zároveň v roku 2019 MŽP SR obmedzilo dovoz rohov všetkých druhov nosorožcov zo všetkých krajín.

S účinnosťou od 1. marca 2022 MŽP SR zakázalo držbu vybraných mačkovitých šeliem, primátov a medveďov, ako aj ich odovzdanie do držby zariadeniu alebo inej osoby v rámci územia Slovenskej republiky okrem zariadení alebo osôb, určených národnou legislatívou. Zákaz držby neplatí pre exemplár, ktorý bol v držbe na území Slovenskej republiky ku dňu zákazu držby a na exemplár nadobudnutý vlastným odchovom na území Slovenskej republiky do 31. októbra 2022. Tieto exempláre si osoby alebo zariadenia v Slovenskej republike môžu ponechať na dožitie.

V Slovenskej republike majú povinnosti tiež držitelia vybraných mačkovitých šeliem pri úhyne a tak isto pri držbe neživých exemplárov vybraných druhov. Novelou národnej legislatívy pribudli kompetencie kontrolných orgánov pri štátnom dozore. V Slovenskej republike je stále veľké množstvo mačkovitých šeliem, avšak uvedenými opatreniami sa postupne znižujú ich počty, a tak sa znižuje riziko ich prieniku do nelegálneho obchodu.

S účinnosťou od 1.1.2023 MŽP SR zvýšilo výšku správnych poplatkov za podávanie žiadostí o udelenie výnimiek zo zákazu komerčných činností, vydanie súhlasov na premiestnenie, povolení na dovoz, vývoz či opätovný vývoz. Od 1.6.2023 Slovenská republika upravila legislatívu o postup pri vydávaní potvrdení o putovnej výstave, o osobnom vlastníctve, o hudobnom nástroji a o zbierkach vzoriek.

Poptávka po ohrozených druhoch

PAVLA ŘÍHOVÁ

Centrum environmentálních forenzních věd, PŘF UK

Člověk už dnes v naprosté většině případů není závislý na lovu a sběru, nepotřebuje jíst divoká zvířata a oblékat se do jejich kůží, přesto to stále dělá. Abychom mohli spotřebu divoké fauny a flóry nějak regulovat či odhalovat nelegální aktivity s ní spojené, je třeba zamyslet se nad motivací těchto činů a snažit se zjistit, co tuto lidskou „potřebu“ způsobuje a ovlivňuje. Přednáška se

zabývá různými aspekty poptávky po divokých zvířatech a představuje mnoho ukázek včetně hodně obskurních – od jídla, oblečení a medicíny po kosmetiku, ozdoby a dekorace až po nejrůznější formy lidské zábavy. Snaží se ukázat, že takové věci nedělají jenom „Číňané, kteří mají divné zvyky“, ale týká se to i nás v Evropě či jinde ve světě.

Vydra malá a její obliba v asijských zemích

SILVIE UCOVÁ

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

Vydra malá je druh vyskytující se především v jihovýchodní Asii. Dle IUCN je klasifikována jako zranitelná (2020), její populace je klesající. Je nejmenší ze všech 13 druhů vyder, má redukované dráčky na tlapkách tak, že vypadají jako dětské prstíky a je velmi společenská. Dá se říci, že je tím předurčena k oblibě u veřejnosti. V Japonsku, Thajsku, Indonésii ji dokonce lidé chovají jako domácího mazlíčka ve svých bytech. Právě poptávka po mláďatech byla hlavním důvodem, proč byla v roce 2019 přeřazena z CITES II do CITES I. Mimo zmenšení plochy a kvality přírodního prostředí (navázána na vodní ekosystémy) je ohrožena pytláctvím a nelegálním ochodem s jedinci odchycenými ve volné přírodě pro pet trade. V letech 2000 – 2017 bylo mezinárodně legálně transportováno 541 odchovaných jedinců pro obchodní účely (nikoli tedy pro zoo). Největším vývozcem byla v tomto období ČR, vyvezli jsme 153 vyder v naprosté většině do asijských zemí.

Obchod pro pet je novou hrozbou, která si zasluhuje mezinárodní pozornost a spolupráci mezi zdrojovými a spotřebitelskými zeměmi. Je potřeba důkladně prověřovat vývozy odchovaných jedinců, aby s nimi nebylo nakládáno způsobem, který bude zvyšovat poptávku po mazlíčcích. Už i nadšení „milovníci“ zvířat v ČR kontaktují záchranné stanice a zoo se zájmem o domácí chov naší vydry říční jako svého společníka. Na sociálních sítích je bohužel nespočet domácích videí s vydrami malými, která zájem o vydry obrovsky zvyšují.

Zhodnocení téměř dekádu trvající ochrany přírody na Sumatře se zapojením místní komunity

LUCIE ČIŽMÁŘOVÁ

The Kukang Rescue Program, Zoo Olomouc

The Kukang Rescue Program započal svou ochranářskou prací na Sumatře v Indonésii v roce 2014. Na zelené louce bylo vybudováno záchranné a rehabilitační centrum pro outloně váhavé a později i pro luskouny ostrovní (oba druhy patří do CITES I a jsou chráněným druhem i podle místního zákona).

Důležité bylo zapojit místní komunitu. Nyní v organizaci pracuje 12 stálých indonéských zaměstnanců a několik externích. Indonésie je na byrokracii velmi složitou zemí a pracovat s chráněnými druhy je zde extrémně náročné. Energie a čas tedy organizace vložila do práce s místními, což se ukázalo jako naprosto klíčové.

Pod Kukang Programem již několik let funguje Anglicko-environmentální škola pro místní děti. Program provozuje 3 terénní knihovny a pomáhá s výukou dětí i v nedaleké vesnici. Pořádá také osvětové kampaně na různých místech a přednáší na indonéských školách. Důležitá je také práce s farmáři, ti se totiž s divokými zvířaty setkávají nejčastěji a často se živí i tím, že je loví a případně přepravují dále. Proto vznikla Kukang káva, jako podpora místních farmářů a jejich zapojení do ochrany přírody. Místní se pod záštitou Kukang Programu učí zvířata monitorovat, instalovat fotopasti a tím pádem si k nim budovat vztah. Důležitá je komplexnost ochrany druhů in situ. Bez spolupráce s místní komunitou, která obývá prostředí společně se zvířaty, bychom do budoucna jen těžko toto prostředí efektivně chránili.

Ukradená divočina – 3. série a bilance úspěšné kampaně o ilegálním obchodu s chráněnými druhy

FRANTIŠEK PŘÍBRSKÝ

ZOO Ostrava

- síla zoologických zahrad v osvětě široké veřejnosti

Ilegální obchod se zvířaty a jejich částmi je jednou z nejzávažnějších příčin ohrožení divokých zvířat. Problém a zodpovědnost Asie, Afriky či Ameriky? Ano, samozřejmě, ale stejně tak jsou na vině státy Evropy, a dokonce i mnoho občanů České republiky. Nevěříte? Dozvědět více se můžete díky unikátní kampani Ukradená divočina (www.ukradenadivocina.org). Ukradená divočina je v České republice první komplexní kampaní, která podkřívá přehlížená fakta ilegálního obchodu se zvířaty. Ukradená divočina letos slaví 5 let své existence. Během té doby bylo realizováno minimálně 36 výstav, které jsou ve většině případů dlouhodobého charakteru. Výstavy probíhají ve 20 zoologických zahrad, 7 školách (základní, střední i univerzity), v 5 zemích a vzniklo 5 jazykových verzí. Díky tomu Ukradenou divočinu vidělo fyzicky miliony návštěvníků a desetitisíce návštěvníků ji vidělo online na webových stránkách a sociálních sítích. Kampaň navíc představila již 3. sérii osvětových panelů tentokrát se zaměřením především na problematiku a důsledky konzumace divokých zvířat – palčivý celosvětový problém, který ohrožuje celé živočišné druhy a způsobuje úbytek biodiverzity, ale který také přináší hrozbu přenosu nemocí ze zvířat na člověka. To byl ostatně případ vypuknutí pandemie nemoci Covid-19...Nabízí se otázka, jestli tady nevznikla nejúspěšnější CITES osvětová kampaň České republiky?

Databáze obchodu s CITES druhy a další užitečné zdroje informací

JAKUB MAKAL

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

Jednou z hlavních funkcí úmluvy CITES je monitoring mezinárodního obchodu s druhy rostlin a živočichů, které jsou zařazeny do příloh CITES. Díky tomu máme poměrně detailní přehled o tom, se kterými druhy je obchodováno, jakého původu jsou exempláře, jaký je účel transakcí a odkud – kam vedou hlavní směry obchodu. Členské státy úmluvy CITES jsou povinny každoročně reportovat Sekretariátu CITES vývozy a dovozy z/do svých zemí. Každoročně tak získáváme obrovské množství dat, z nichž většina je volně dostupná široké veřejnosti. V přednášce byly představeny tři hlavní nástroje, které umožňují přístup k informacím o CITES druzích a k datům o mezinárodním obchodu s nimi – databáze Species+, databáze CITES Trade Database a nedávno spuštěný nástroj CITES Wildlife TradeView.

Oficiální databáze Species+ (www.speciesplus.net) umožňuje rychlé ověření, zda je, či není druh řazen do příloh CITES, do které přílohy je řazen, jaká je historie zařazení do příloh, jaké jsou např. podmínky dovozu exemplářů daného druhu do zemí EU a mnoho jiných informací. Zároveň zde najdeme odkazy na dvě další níže popsané databáze.

Databáze CITES Trade Database (<https://trade.cites.org/>) obsahuje velké množství dat o mezinárodním obchodu, které je možno libovolně filtrovat (podle druhu, podle období, podle dovozních a vývozních zemí, podle původu exemplářů, podle účelu transakce). Je třeba mít na paměti, že data jsou získávána z výročních zpráv jednotlivých zemí, přičemž způsob i kvalita reportingu těchto zemí se může výrazně lišit. K datům a jejich interpretaci je proto třeba přistupovat obezřetně a s rozmyslem.

Výstupem z CITES Trade Database jsou poměrně nevzhledné a nepřehledné tabulky. Pro atraktivnější vizualizaci dat je určen nástroj CITES Wildlife TradeView (<https://tradeview.cites.org/>). Ten umožňuje znázorňovat data na mapách (např. pět zemí nejvíce dovážejících konkrétní druh) či grafech (např. vývoj počtu exemplářů určitého druhu a určitého původu obchodovaných v posledních pěti letech). Je zde též možnost snadného exportu grafů a tabulek pro použití např. v prezentacích.

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna AV ČR poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké a studijní účely a pouze pro osobní potřebu uživatelů. Část dokumentů Digitální knihovny AV ČR podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerování kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálů z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení Knihovny AV ČR.

Hlavní název: **Vesmír**

Vydavatel: **Václav F. Kumpošt**

Vydáváno v letech: **1871-, 1992**

Číslo ročníků: **71, 2**

Číslo výtisků: **71, 2**

Datum vydání čísla: **1992**

Identifikátor ISSN: **0042-4544**

Stránky: **[61], [62], 78, [79], [80], [81], [82], 83, 84**

vesmír

2

PŘÍRODOVĚDECKÝ ČASOPIS
ČESKOSLOVENSKÉ A SLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD

ROČNÍK 71 (1992) ISSN 0042-4544

- co jedli naši předkové
- Nobelovy ceny 1991
- jádro a jadérko Země
- mimovědomé vnímání
- černý obchod se zvířaty
- etika a ekologie
- mozek řeč

Cena jednotlivého čísla 19 Kčs

V příloze II Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (CITES) jsou uváděny také snadno zaměnitelné druhy. Mezi ně patří např. plameňáci. Na snímku plameňák kubánský (*Phoenicopterus ruber ruber*), který ještě před sto lety hnízdil na více než padesáti amerických hnízdištích, dnes je jich známo asi deset a jeho celková populace se odhaduje na necelých 20 000 jedinců. Foto Stanislav Vaněk (k článku na straně 78)

Na obálce: Lišky, které byly pochytyány v severoamerickém státě Ohio a ilegálně převezeny do Jižní Karolíny, aby se staly loveckými cíli, kladou otázku, kde vlastně začíná nelegální obchod. Nemusí se vůbec jednat o druhy vyjmenované v přílohách CITES – Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (do níž liška zařazena není). Časopis National Geographic, odkud je snímek José Azela převzat (180, č. 3, str. 108, 1991), přinesl materiály o zabíjení divokých zvířat Ameriky motivované loveckými vášněmi a finančními zisky loveckých průvodců a černých obchodníků, odkud je již jen krůček k obdobnému nakládání s druhy příloh CITES. K článku o CITES na straně 78

CITES a černý obchod se zvířaty

Československo - ráj pašeráků?

JAN KUČERA
JEAN-PATRICK LE DUC

R. 1990 byla odhalena síť nelegálního obchodu s kůžemi krokodýlů. Kůže se pašovaly z Jižní Ameriky do Evropy a Asie a zisk překupníků činil minimálně 60 milionů dolarů. Podle statistiky CITES a odhadů TRAFFIC USA dosáhla r. 1990 hodnota mezinárodního obchodu s divokými zvířaty a rostlinami včetně výrobků z nich více než 5 miliard dolarů. Co do počtu to představovalo mj.

- 40 000 primátů,
 - 1 milion orchidejí,
 - 3 milióny živých ptáků,
 - 10 miliónů kůží plazů,
 - 15 miliónů kožešin a
 - více než 350 miliónů akvarijních tropických ryb.
- Všechno to jsou jedinci odebráni přímo z divoké přírody - zvířata odchovaná v zajetí a rostliny vypěstované člověkem, jakož i výtěžky rybářského průmyslu a lesního hospodářství nejsou v tomto přehledu zahrnuty.

Jenom do USA se ročně doveze mj. 800 000 ptáků, které se prodají za cenu 10 až 15 milionů dolarů (Thomsen a Hamley, TRAFFIC USA, 1987). Francie dovezla během 14 let mražená "žabí stehýnka" 1,5 miliard žab. (G. Le Serrec, TRAFFIC FRANCE, 1988). Více než 1,5 miliónu kajmanů jediného druhu *Caiman crocodylus* bylo r. 1985 zabito, aby se z jejich kůže mohly vyrobit boty a kabelky (CITES-WTMU Significant Trade in Appendix II Species 1988). Turecko exportuje ročně přes 30 miliónů cibulek sněženek (statistika CITES).

Ve svých důsledcích může obchod takového rozsahu v extrémních případech vést až k úplnému vyhubení určitých druhů zvířat a rostlin ve volné přírodě. Odchyt zvířat a sběr rostlin je druhou nejzávažnější příčinou snižování jejich stavů, až vymizení, a to hned po ničení jejich přirozených stanovišť vysoušením mokřadů, kácením tropického deštného pralesa, znečišťováním vod ap. Největšího stupně dosahuje drancování přírody v rozvojových zemích, neboť zde je flóra a fauna obvykle nejatraktivnější. Hlavními odběrateli jsou nejbohatší země v Severní Americe, západní Evropě a na Dálném východě (Japonsko, Hongkong, Singapur). Avšak exploataci často trpí i příroda rozvinutých zemí - příkladem může být neúměrné vybírání hnízd dravých ptáků pro sokolnické účely v Kanadě, USA, Švédsku, Norsku, Sovětském svazu, Maďarsku, a bohužel také u nás. Jeden z nejlukrativnějších trhů se sokolnickými ptá-

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O CITES

Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES, stručně Washingtonská konvence) byla zveřejněna ve Washingtonu r. 1973 a účinnosti nabyla 1. července 1975.

CITES je součástí programu strategie trvale udržitelného žití „Pečujeme o Zemi“, vyhlášeného r. 1991 pod patronací Programu Spojených národů pro životní prostředí (UNEP), Světového svazu ochrany přírody (IUCN) a Světového fondu pro přírodu (WWF). Tento program podepsalo rovněž Československo.

CITES je prováděna jednotlivými zeměmi úmluvy, kterých je v současnosti již 112, prostřednictvím k tomu zmocněných institucí, tzv. výkoných a vědeckých orgánů. Výdaje spojené s činností CITES se hradí z příspěvků jednotlivých stran. Sekretariát CITES se sídlem v Lausanne ve Švýcarsku je podřízen Programu Spojených národů pro životní prostředí. Jeho hlavní úkol spočívá v koordinaci činnosti mezi jednotlivými stranami a jejich národními výkonými orgány a v soustředování informací o rozsahu mezinárodního obchodu se zvířaty a rostlinami zahrnutými v CITES. Sekretariát spolupracuje s řadou dalších organizací, jako je např. TRAFFIC (Trade Record Analysis of Flora and Fauna in Commerce), organizace se sídlem v Cambridge (Velká Británie), zabývající se sledováním obchodu se zvířaty a rostlinami, založená r. 1976 Světovým svazem ochrany přírody. Velmi dobře spolupracuje s Interpolem a s Radou spolupráce mezi celními orgány.

CITES vytvořila celosvětovou síť, která kontroluje mezinárodní obchod s ohroženými divokými zvířaty a rostlinami, a to hlavně prostřednictvím povolení, která musí doprovázet každou mezinárodní zásilku dotyčných organismů nebo výrobků z nich. Tato povolení, známá pod slangovým termínem „CITES permity“, vydávají výkoné orgány jednotlivých stran a kontrolují celní orgány všech zemí CITES, které obchod uskutečňují.

Při obchodu se státy, které nejsou signatáři CITES, vyžadují strany úmluvy, aby obchodníci měli od kompetentních orgánů nečlenských zemí věrohodná povolení anebo potvrzení vydaná za podmínek obdobných CITES*). Záleží však plně na výkoných orgánech stran CITES, zda budou tato povolení akceptovat. V praxi to znamená, že v případě pochybností nemusí být obchod s nečlenskými zeměmi stranami CITES povolen.

Předmětem zájmu CITES je v současné době asi 2 000 druhů zvířat a 35 000 druhů rostlin. Podle stupně ohrožení své existence v přírodě jsou rozděleny do tří kategorií:

- Druhy kriticky ohrožené vyhubením jsou zařazeny do tzv. přílohy I k CITES.
- Druhy z přílohy II k CITES, jejichž situace v přírodě není kritická, ale které by mohly být ohroženy, kdyby využívání pro mezinárodní obchod nebylo regulováno.
- Jednotlivé strany CITES mají právo přihlásit k ochraně i druhy, které jsou ohroženy na jejich území, i když z celosvětového hlediska ochrana není třeba. Tyto organismy jsou uváděny v příloze III k CITES.

Strany CITES se scházejí každé dva roky na plenárních zasedáních, aby posoudily všechny problémy s uplatňováním CITES a projednaly případné nutné změny v přílohách I, II a III. Jako pozorovatelé se těchto zasedání mohou účastnit i nesignatářské státy a nevládní organizace. Příští konference bude v březnu 1992 v Japonsku.

*) Pro Československo akceptuje sekretariát CITES povolení vydaná Ministerstvem životního prostředí ČR anebo Slovenskou komisí pro životní prostředí.

RNDr. Jan Kučera, CSc. (*1952) vystudoval přírodovědeckou fakultu UK v Praze. Zabýval se parazitologií a protozoologií v Parazitologickém ústavu ČSAV Praha a ve Výzkumném ústavu pro biofaktory a veterinární léčiva v Jílovém u Prahy. Od května 1991 pracuje na odboru ochrany přírody MŽP ČR.

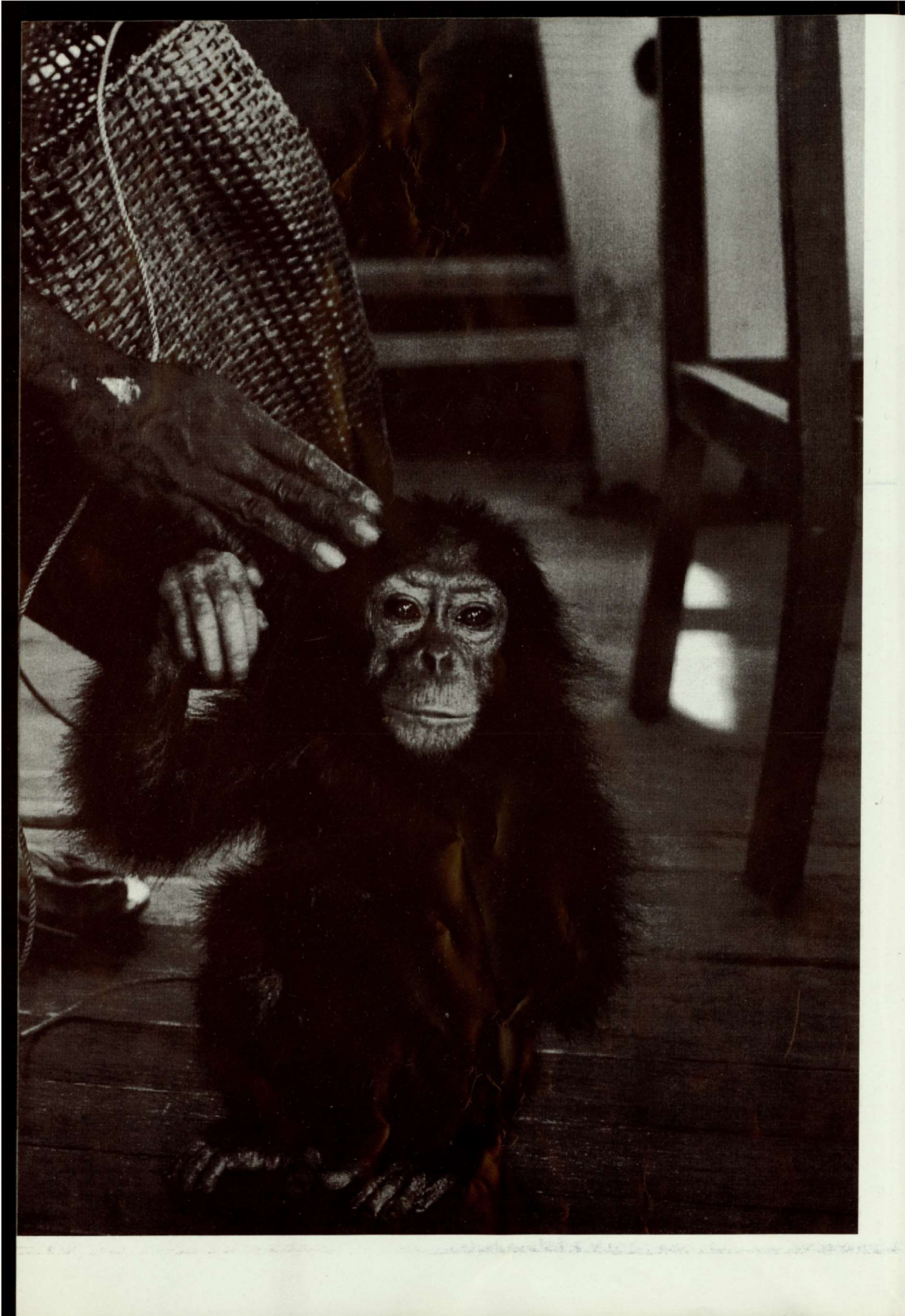
Dr. Jean-Patrick Le Duc (*1950) vystudoval užitou ekologii na univerzitě v Paříži. Pracoval v Národním muzeu přírodních věd v Paříži a v současné době je pracovníkem sekretariátu CITES v Lausanne ve Švýcarsku.

Nahoře: Boty vyrobené z hadů *Ptyas mucosus* (příloha II CITES) se nelegálně vyvázejí do USA

Dole: Záběry z nelegální továrny na zpracování kůží plazů v Makau. Snímky J. P. Le Duc

Vlevo: Matka tohoto šimpanze byla zastřelena lovci v Zaire, šimpanz odchycen a nabízen k prodeji za 13 amerických dolarů. Snímek Robert Caputo, National Geographic 180, č. 5, str. 22, 1991

Mládě orangutana bornejského (CITES I) dovezeného do Československa r. 1989 na základě falšovaných dokladů. S největší pravděpodobností jde o jedince odchyceného v přírodě stejným způsobem jako šimpanz na protější straně. Snímek Jirí Jelínek

Kobra královská (CITES III) v obchodě se suvenýry v Indonésii

Dole: Pilulky nabízené v lékárně v Makau a vyrobené z mletého rohu nosorožců. Nosorožci jsou zabíjeni pytláky jen pro své rohy, jejichž cena na černém trhu činí 40 000 amerických dolarů za 1 kg. Většina druhů nosorožců je v přírodě bezprostředně ohrožena a do konce století mohou být někteří z nich pytláky vyhubeni. Snímky J. P. Le Duc

ky je v arabských zemích. Cena dobře vycvičeného raroha loveckého (*Falco rusticolus*) se v západní Evropě pohybuje kolem 10 000 amerických dolarů, mnohý z naftařských šejků však neváhá nabídnout i desetkrát více!

Národní legislativa na ochranu přírody obvykle selhává tváří v tvář organizovanému mezinárodnímu podloudnictví. Potřeba širší spolupráce vedla r. 1973 k ustavení tzv. Washingtonské úmluvy (CITES). Postupem času se z CITES stal jeden z neefektivnějších nástrojů světové ochrany živé přírody. Podpisem této konvence totiž státy aktivně zapojí do ochrany přírody celní službu a policii. Nedovolený obchod se zvířaty a rostlinami je rázem považován za závažný trestný čin. Např. v Británii je za pašování druhů uvedených v přílohách CITES pokuta 400 liber a vězení až do dvou let a ve SRN dokonce pokuta 100 000 DM a trest odnětí svobody až do 5 let, o zabavení pašovaných exemplářů nemluvě.

Hlavní roli při uplatňování CITES však hraje mezinárodní spolupráce. Nejsou-li např. rozvojové země samy schopny efektivně zastavit nelegální export, mohou tak za ně učinit země rozvinuté tím, že účinně kontrolují svůj dovoz. Tak se např. podařilo podstatně omezit dovoz slonoviny na evropské a americké trhy, a tím opětně zvýšení stavů slonů afrických (viz též *Vesmír* 70, 378, 1991).

V poslední době se nelegální obchod s druhy uvedenými v úmluvě CITES stává stále více doménou mafii zabývajících se také pašováním narkotik a zbraní, neboť při relativně malém riziku docílují velkých zisků. Příkladem může být dovoz papoušků z volné přírody tropických zemí. Senegalští vybírači hnízd ho dodají překupníkům za 1 až 5 franků. Překupník připraví zásilku asi 400 papoušků a dodá ji do západní Evropy za 30 franků za kus. Evropský velkoobchodník prodává ptáky do maloobchodů za 300 až 400 franků a řadový Francouz si ho nakonec koupí za 500 až 800 franků. Africký překupník získá za celou zásilku jen cca 12 000 franků, zatímco velkoobchodník si po odečtení výloh za dopravu přijde na 140 000 franků. Obchod s okrasnými ptáky odchycenými v přírodě však má i etický rozměr – při transportech velkých množství ptáků najednou dochází často k hromadnému úhynu. Podle nejdávňeho výzkumu dánských orgánů CITES uhynie od odchytu v tropech až do zakoupení „šťastným“ majitelem v Evropě až 60 % malých ptáků. Evropský parlament doporučil na návrh zelených iniciativ zákaz dovozu ptáků z volné přírody do členských zemí.

Boji proti nelegálnímu obchodu se zvířaty a rostlinami se v řadě zemí přikládá velká důležitost, neboť jde o potírání nejen tzv. zločinů na přírodním dědictví lidstva, ale i o potírání významné hospodářské kriminality projevující se značným únikem daní a celních poplatků. Pro mnohé, zejména rozvojové země představuje legální obchod s exotickými zvířaty a rostlinami důležitou část národního důchodu – při pašování unikají hlavní zisky prostřednictvím překupníků do zahraničí. Holanďtí celníci stávi v tomto ohledu pašování zvířat hned za nelegální dovoz narkotik. Některé státy, např. USA, Francie, Holandsko a Německo, mají ve svých celních, policejních a jiných zvláštních sborech specialisty na objasňování kriminálních deliktů v oblasti ochrany přírody. Evropské společenství vydalo pro své členské státy několik závazných směrnic, které jsou v mnoha ohledech dokonce přísnější než původní znění CITES.

Střední a východní Evropa – ráj překupníků?

Československo dosud není členem Washingtonské úmluvy a řadí se tak k Rumunsku, Jugoslávii a Albánii, které jako jediné evropské země tuto konvenci posud nepodepsaly. Rumunsko oznámilo r. 1991 sekretariátu CITES svůj úmysl podepsat úmluvu v brzké době, takže se zřejmě zakrátko stane 113. stranou této konvence. V době psaní tohoto článku (prosinec 1991) byl federální vládě předložen návrh přistoupit k CITES. Půjde-li vše rychle a bez problémů, měla by se ČSFR stát stranou úmluvy v březnu 1992.

Po pádu železné opony se cesty nelegálního dovozu druhů uvedených v CITES z rozvojových zemí do západní Evropy rychle přesouvají na východ. Nejtaktivnějšími státy pro pašeráky jsou Jugoslávie, Maďarsko, Československo a Polsko. Zejména Jugoslávie je už po desetiletí jejich rájem. Většina obchodu se zvířaty ze vzdálených exotických zemí jde totiž letecky, a poněvadž západoevropská letiště jsou poměrně dobře hlídána, směřují černé zásilky do některé blízké „necitesové“ země a odtud se vozíauty nebo kamióny na Západ. Jugoslávie nyní vzhledem k občanské válce vypadá částečně ze hry. Nelegální obchod přes Maďarsko a Polsko začíná být rizikový, neboť tyto státy jako novopečení signatáři CITES začínají uplatňovat zpřísněné celní kontroly a řadu černých zásilek již zachytily. Československo a vzhledem ke své poloze zvláště Česká republika nabývá tedy pro pašeráky mimořádného významu. Z hlediska československého práva není totiž dovoz ani vývoz exotických zvířat a rostlin po splnění veterinárních a rostlinolékařských formalit zatím nijak protizákonný.

Problémem je např. dovoz dravců ze Sovětského svazu do Československa a odtud dále na Západ. Čs. občané, díky své znalosti ruštiny i schopnosti orientovat se v sovětských poměrech, hrají v tomto řetězu významnou roli. O tom, že se zároveň svezou i ptáci vybraní z hnízd v ČSFR, svědčí alarmující údaje Klubu přátel dravců (viz *Vesmír* 70, 175, 1991). Znepokojující jsou v této souvislosti četné inzeráty v čs. tisku typu „Koupím dravce jakéhokoliv druhu, platím v DM“. Sotva se naše populace dravců začaly zotavovat z neblahého působení DDT na plodnost a po podstatném omezení odstřelů, začínají být silně ohrožovány vykradači hnízd.

Ve hře jsou však i jiné, než ptačí druhy. Jedna významná čs. společnost zahraničního obchodu dovezla r. 1991 několik desítek tisíc zemních želv ze sovětské střední Asie. Patrně kalkulovala s jejich dalším vývozem do západní Evropy s výhodným rabatem, neboť cena jedné želvy v Československu je 100 až 200 Kčs a např. v Německu 100 až 200 DM. Již zmíněná směrnice Evropských společenství k provádění CITES však dovoz těchto želv z volné přírody zakazuje, takže nebohé želvy zůstaly nakonec u nás a vlivem stresu, špatného zacházení během přepravy a infekčních nemocí začaly masově hynout.

Kuriózní případ se stal nedávno v Maďarsku, kde bylo v tranzitu zabaveno 100 živých mongolských vlků bez dokladů CITES. Maďarské orgány pak zažily perné dny, když hledaly, kdo by se o zabavená zvířata mohl postarat. Nakonec vypomohla nadace Brigitte Bardotové, která ve Francii zakoupila 60 ha pozemků, na něž byli vlci vypuštěni, a vytvořila tak unikátní odchovnou stanicí. Příklad měl velký ohlas v západní Evropě. Ve stejné době se však jedna čs. firma

na zpracování kožešin pokusila reexportovat 2 200 kůží vlků z Mongolska do USA.

Podle sekretariátu CITES hraje Československo značnou roli též v nelegálním obchodu s papoušky. Mezi československými chovateli existuje např. relativně velká populace vzácných amazoniánů kubánských, mající svůj původ v nelegálních vývozech z Kuby od šedesátých let až do současnosti. Českoslovanští tak významně „přispěli“ ke kritickému poklesu populací těchto ptáků na Kubě. Podobným způsobem neblaze působí v zahraničí i řada čs. herpetologů a teraristů, kteří nyní rozšiřují svůj zájem z tradičních sběratelských území na Balkáně a v sovětské střední Asii i do jiných subtropických a tropických zemí. I když jsou to většinou amatéři, jejich odborná úroveň je značná, což se paradoxně projevuje tím, že se podílejí na systematickém decimování populací právě těch nejvzácnějších druhů. Nedávno byla např. zadržena na pražském letišti zásilka 1 150 zemních želv z Tanzánie s falšovanými doklady CITES, mezi nimiž bylo 450 exemplářů velmi vzácného druhu *Malacochersus tornieri*, o jehož udržení v přírodě bojuje zvláštní skupina IUCN.

Poučná může být též návštěva některé z burz se zvířaty, kde se nezdědka setkáme i s druhy uvedenými v přílohách k CITES. Není problém si na těchto burzách koupit opičku nelegálně dovezenou z Vietnamu. Přes úspěšný film „Gorily v mlze“ si však kupující zřejmě neuvědomují, že odchyt malých opic se děje úplně stejným způsobem jako u velkých lidoopů: zabije se matka a mládě se odebere. Nemusí jít však jen o malé opice. R. 1989 byl do Československa dovezen na objednávku jedné filmové společnosti

pár asi jednorokých orangutanů. Zvířata dorazila ve velmi zuboženém stavu, značně podvyživená a silně psychicky narušená, což mezi pracovníky karanténní stanice v ZOO Ústí nad Labem vyvolalo pochybnosti o tom, že jde o jedince odchované, jak bylo deklarováno, v zoologické zahradě v Kambodži. Zjistilo se, že zoologická zahrada v Kambodži vůbec neexistuje a zvířata patří k jinému zoologickému poddruhu, než jak se uvádělo. Jde tedy s největší pravděpodobností o mláďata odebraná nezákonně z přírody na Borneu. Jen díky obětavému úsilí veterinářů a pracovníků ZOO Ústí n. L. se podařilo mláďata uzdravit a vyplatit, o osudu jejich matek však nelze mít příliš velké iluze.

Podobných příkladů zněkudňujících čs. i světovou ochranářskou veřejnost by se dala uvést dlouhá řada. Nelze samozřejmě očekávat, že podpisem Washingtonské úmluvy se vše naráz vyřeší. Vznikl by však solidní právní základ pro „návrat do civilizovaného světa“. Svět totiž, právě díky CITES, v této oblasti již plných 16 let úspěšně spolupracuje.

V obecném povědomí je stopa po tomto nebezpečném rysu člověka, osvobozeného od svých předsudků, když například říkáme: „To je člověk bez skrupulí, ten je všeho schopen.“ Člověk všeho schopný je monstrem. Jsou předsudky, které nesmíme škrtnout, aniž bychom porušili sami sebe. Hrabalovsky: určité skvrny nelze vyčistit bez porušení podstaty látky. Vraždění nikdy nelze převrátit ve statistiku a některé předsudky jsou důležitější než všechny dialektické úsudky.

VÁCLAV BĚLOHRADSKÝ: Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/, Čs. spisovatel, Praha 1991, str. 144

Název: **CITES 50 – bilance, trendy, milníky**

Editor: Ing. Silvie Ucová

Kontakt: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
oddělení mezinárodní spolupráce
Kaplanova 1931/1
148 00 Praha 11 – Chodov
email:cites@nature.cz

Fotografie: Jana Hrdá (fotky ze semináře)

Vydala AOPK ČR v roce 2023 pouze v elektronické formě.
volně ke stažení na www.nature.cz